

KÜRESEL SORUNLAR EKONOMİK KRİZLERİN ULUSLARARASI YANSIMALARI

GLOBAL ISSUES INTERNATIONAL REFLECTIONS OF ECONOMIC CRISIS

İbrahim Bora ORAN *

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi,
TÜRKİYE, e-mail: ibrahimoran@esenyurt.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0274-0921>

Geliş Tarihi: 22 Ekim 2019; Kabul Tarihi: 6 Ocak 2020
Received: 22 October 2019; Accepted: 6 January 2020

ÖZET

Bu çalışmanın amacı dünya tarihinde önceki yıllarda ve küreselleşme sürecinde bazı ülkelerde ortaya çıkan ekonomik krizlerin diğer ülkeler üzerindeki etkileri ve gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki etkilenmeler arasındaki farkları araştırmaktır.

Bu araştırma ile bazı ülkelerde yaşanan krizlerin hem ortaya çıktığı ülkenin hem de diğer ülkelerin ekonomik verileri üzerinde oluşturduğu değişim oranlarına göre analiz yapılmaktadır.

Küreselleşme sonucunda dünyanın ekonomik ve sosyal perspektifinde gözlemlenen yansımaları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Öncelikle genel olarak ekonomik kriz kavramı ve dünyada meydana gelen önemli büyük krizler hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra yaşanan en büyük finansal krizler olarak bilinen 1929 Büyük Buhran ve 2008 Dünya Ekonomik Krizlerinin başlama nedenleri, etkileri, sonuçları ve süreleri arasındaki farklar örnek alınarak incelenmektedir.

Bu çalışma ile krizlerin gelişmiş ülkelerdeki etkilerinin özellikle karlılık oranlarında düşme eğilimi görülmesi, diğer taraftan gelişmekte olan ülke ekonomilerinde uluslararası ticari faaliyetlerinde azalma, üretimin azalması, ihracat oranlarının düşmesi ve toplumsal olarak ekonomik güçlükler ortaya çıkması değerlendirilmektedir.

Ülkelerin istihdam oranlarında yaratılan düşme eğiliminin arka planında bu krizlerin yansımaları araştırılarak küreselleşme sistemi bir de krizler açısından irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Krizler, Kriz Teorileri, Finansal Krizler

Jel Kodları: F6

ABSTRACT

The aim of this study is to search impacts of economic crisis arising in some countries in the previous years in the world history and at globalization process on other countries, and differences between interactions in developed or developing countries.

With this research, it is analyzed by the rates of change caused by crisis experienced in some countries on the economic data of both the country where the crisis arouse and the other countries. It targets to reveal the reflections observed in the economic and social perspective of the world as a result of the globalization.

Primarily, information is given about economic crisis concept in general sense and major important crises arose in the world. Then, the biggest financial crises experienced namely 1929 Great Depression and 2008 World Economic Crises are examined by taking differences among their outbreak reasons, impacts, outcomes and durations as sample.

With this study, impacts of the crises in developed countries are evaluated particularly as downward trend in profitability rates, decrease in international commercial activities in the national economies in developing countries, decrease in production, falling exportation rates and economic difficulties in society on the other hand.

The globalization system is analyzed in terms of crises by searching the reflections of these crises in the background of downward trend created in the employment rates of countries.

Keywords: *Economic Crises, Crisis Theories, Financial Crises*

Jel Codes: *F6*

1. GİRİŞ

Dünyada meydana gelen ekonomik krizler bulunduğu ülke dışında ticaret bağlantıları olan diğer ülkeleri de farklı şekillerde ve boyutlarda etkilemektedir. Son yüzyılda gelişmiş ülkeler arasındaki finansal işlemlerin yoğun olması ve dünya ekonomik düzeninin küresel anlamda gelişmesi doğal olarak ülkeleri ekonomik açıdan birbirlerine bağlı bir hale getirmiştir. Bu nedenle bir ülkede ortaya çıkan ekonomik kriz, başta bu ülke ile ticareti en fazla olan ülkeler olmak üzere diğer tüm ülkeleri de az çok etkilemektedir. Kriz özellikle dünya ekonomisindeki faaliyetlerinden en çok fayda sağlamakta olan bir ülkede ortaya çıktı ise yansımaları çok daha fazla olmaktadır.

Bu çalışmada örnek olarak karşılaştırılması yapılan 1929 Büyük Buhranı ve 2008 dünya ekonomik krizlerinin ekonomik olarak gelişmiş ve güçlü bir ülke olan ABD’ de ortaya çıkmış olması nedeniyle etkileri çok daha büyük çapta yayılmıştır. Bu amaçla gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik faaliyetlerin kriz öncesi ve sonrası dönemi içine alacak şekilde finansal verileri analiz edilmekte, ekonomik krizlerin ortaya çıkan uluslararası yansımalarının tespit edilmesi hedeflenmektedir. İlk bölümde ekonomik kriz kavramı ve kriz türleri hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra dünyada tarihindeki uluslararası ekonomik krizler ile yaşanan en büyük finansal krizler olarak değerlendirilen 1929 ve 2008 ekonomik krizlerinin çıkış nedenleri ve sonuçları açıklanmaktadır. Son olarak yaşanan uluslararası krizlerin yansımaları açısından gelişmiş ülkelerde karşılaşılan etkilerin analizi yapılmaktadır.

2. EKONOMİK KRİZ TANIMI, ÇEŞİTLERİ VE KRİZ TEORİLERİ

Ekonomik kriz tanımı farklı görüşlerdeki ekonomistler tarafından değişik ifadelerle açıklanmakta ve krizleri yaratan nedenler değişik olaylara bağlanmaktadır.

2.1. Ekonomik Krizlerin Tanımı Ve Çeşitleri

Bir tanıma göre ekonomik krizler “Bir ürün, hizmet veya döviz piyasasında fiyat ve miktarlarda, olağan bir değişme dışında ortaya çıkan büyük değişimler” olarak açıklanmaktadır (Kibritçioğlu, 2001: 1).

Bir grup ekonomistler tarafından krizler ülke ekonomilerindeki borçlanmaların yüksekliğine bağlanmaktadır (Fisher, 1933: 20).

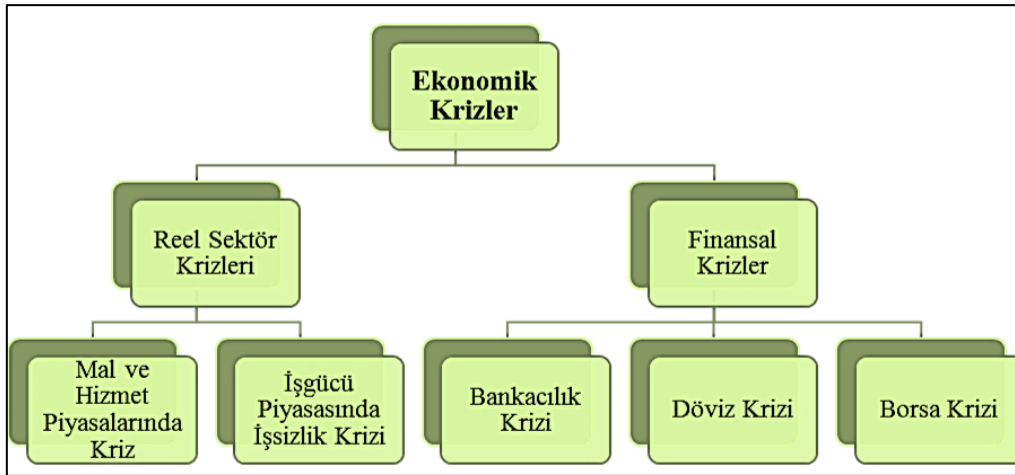
Diğer bir grup tarafından ise kriz çeşitleri dönemsel ve yapısal olarak ikiye ayrılmaktadır ve dönemsel krizler yüksek üretime karşılık talebin düşük olmasının yarattığı durgunluğa, yapısal krizler de yüksek kar elde edilmesine engel olan bazı sorunlara bağlanmaktadır (Gouverneur, 2007: 239).

Marx ise krizleri; “Kapitalist sistemde yüksek üretim ve kar elde etme oranlarının düşmeye başlaması” olarak ifade etmektedir (Sweezy, 2007: 151).

Finansal krizler, yanlış uygulanan makroekonomik politikalarla finansal piyasa uygulamalarına ve kapitalist sistemin yapısına bağlı olarak görülmektedir. Reel krizlerde ürün, hizmet ve işgücü piyasalarında ortaya çıkan üretimde durgunluk ve istihdamda işsizlik sorunları yaşanmaktadır. Finansal krizlerde de finansal piyasalarda büyük fiyat değişimleri ortaya çıkmaktadır. Bu durumlarda bankalarda yüksek miktarlarda kredi borçlarının geri ödenmemesi gibi sorunlarla karşılaşmaktadır (Minsky, 1992). Ayrıca, beklenen enflasyon oranındaki artışlar da finansal istikrarsızlığa neden olmaktadır (Kunt ve Detragiache, 1998: 81-84).

Krizler aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi sınıflandırılmaktadır (Kibritçioğlu, 2001: 9). Döviz krizleri de döviz kurunda ve ödemeler dengesinde ortaya çıkan krizler olmak üzere iki türde sınıflanmaktadır.

Şekil 1. Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırması

Kaynak: Kibritçioğlu, Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 2001, s:9.

Bir finansal krizin başlangıcında ortaya çıkan belirtiler; Faiz oranlarının yükselmesi, belirsizliklerin artması, menkul kıymetler borsasında çöküş yaşanması ve bankacılık sektöründe ortaya çıkan sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Mishkin, 2001: 3). Ayrıca finansal krizlerin birbiriyle ilişkili olduğu ve herhangi bir alanda çıkan bir krizin diğer bir alanda da kriz yaşanmasına yol açabilmektedir.

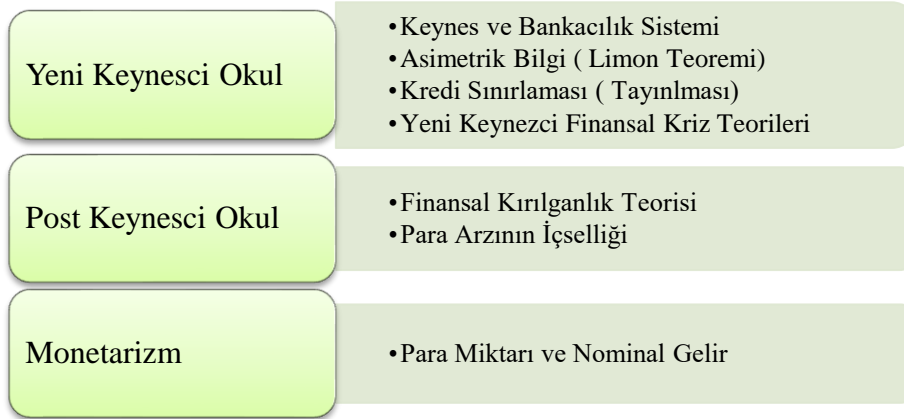
2.2. Ekonomik Kriz Teorileri

Finansal krizleri açıklamaya yönelik teoriler; Yeni Keynesyen, Post Keynesyen, Monetarist finansal kriz teorileri ve Birinci Nesil, İkinci Nesil ve Üçüncü Nesil finansal kriz teorileri olarak açıklanmaktadır.

2.2.1. Finansal Kriz Teorilerine Geleneksel Yaklaşımlar

1970’li yıllardan itibaren dünyada yaşanan finansal krizlere dair çeşitli görüşler açıklanmaktadır. Ortaya çıkan krizlerin öncesinde yaşanan etkiler ile piyasa yapılanmalarında görülen değişikliklerden doğan etkiler üzerinde durarak sonuçları değerlendirmek amacıyla gelişen yaklaşımlar aşağıdaki açılardan incelenmektedir (Karabulut, 2002: 5)

Şekil 2. Finansal Kriz Teorilerine Geleneksel Yaklaşımlar

Kaynak: G. Karabulut, Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri, 2002, s: 5

Yeni Keynesci okulun finansal krizleri açıklayan görüşleri Keynes’e dayanmaktadır. Keynes’e göre eğer para piyasası dengedeysse tahvil piyasası da dengededir. Bankacılık sistemi konjonktür dalgalanmalarının önemli bir belirleyicisidir. Çünkü bankalar gerçekleşen yatırım miktarlarını ve para arzını yönetme özelliğine sahiptir. Aynı zamanda bu aracılık işlevi nedeniyle normal durumlarda verebileceği kredilerden riskli dönemlerde kaçınılabilmektedir ve finansal piyasalarda bir kredi sınırlaması (tayınması) temel sebebi güvenilirlik olmamasıdır (Karabulut, 2002: 4-6).

Asimetrik bilgi, satılan malın durumunu satıcının bilmesi, alıcının bilmemesi kısaca bilgi eksikliği konusudur. Asimetrik bilgi durumunda verilecek yanlış kredi kararları nedeniyle kredi sınırlaması yaşanmasına yol açılmaktadır.

Kredi sınırlaması, kredi verenlerin faizleri yükselterek başka risklere yol açmak istememesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır ve bu sorun ipotek kullanılarak çözülmekte olduğu görülmüştür. Yeni Keynesçiler, finansal krizleri ters seçim yapılması veya etik riskler yaşanmaya başlanan finansal karmaşa olarak görmektedirler.

Post Keynesyen ekonomistlerin açıklamalarında; ters bilgi, finansal kırılganlık ve para arzının içselliği gibi konular yer almaktadır. Finansal kırılganlık teorisi finansal sorunların kaynağında aslında piyasanın yapısı olduğunu ve krediler içindeki payı ne kadar yüksek olursa finansal kırılganlığın da o kadar riskli olacağını iddia etmektedir. Aynı zamanda Merkez Bankasının piyasaların nakit ihtiyacının karşılamasını ve artan bütçe açıkları sonucu yaşanan finansal krizlerin engellenmesi için uygulanacak politikaları belirlemesini önermektedir.

Merkez Bankası'nın üretilen para miktarını etkileyebileceği görüşü, para arzının içselliği yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, Merkez Bankası açık piyasa işlemleri ve reeskont kredileri araçlarını kullanarak piyasadaki para arzını arttırabilir veya azaltabilir.

Monetaristler ise, para arzının içselliği görüşlerinin tersine para arzının dışsallığını ve para arzının nominal geliri belirleyen en önemli etken olduğunu kabul eder. Bu görüştekiler krizleri de dışsallaştırmakta ve krizlerin önlenmesinde para otoritelerinin rolüne önem vermektedir. Monetaristlere göre para arzını merkez bankası belirler ve para arzının dışsallığı ile ekonomik dalgalanmalar üzerinde para otoritelerinin rolü olduğunu ve aynı zamanda ekonomide yaşanan olumsuzlukların en önemli kaynağının para arzındaki dalgalanmalar olduğunu iddia ederler. Para arzındaki azalmanın ise ortaya çıkan ekonomik krizlerin nedeni olduğunu belirtmektedirler.

2.2.2. Finansal Krizlerin Modelleri

Yirminci yüzyılın özellikle sonlarında yaşanan ekonomik krizlerin modelleri konusunda küreselleşme ve bilişim teknolojilerinin gelişmesinin etkisi olduğu bilinmektedir. Çünkü 1980'den sonra karşılaşılan ekonomik krizlerin genel olarak ana sebebinin para krizleri olduğu görülmüştür. Bu para krizleri üç ana başlıkta toplanmaktadır (Kaykusuz, 2016: 18-36)

Birinci Nesil Kriz Modelleri (Kanonik Model); Bu modeller bütçe açıklarının artması nedeniyle finansal krizlere yol açıldığını iddia etmektedirler. Artan bütçe açıklarının kapatılması amacıyla hükümetlerin para basması halinde para arzının genişleyeceği ve sabit döviz kuru politikasının bozulacağı açıklanmaktadır. Bunun sonucu olarak yabancı yatırımcılar tarafından sermayelerinin ülke dışına çıkarılmasının tercih edileceği, ülke içinde artan döviz talebinin etkisiyle merkez bankası tarafından piyasaya döviz sürülmesi nedeniyle döviz rezervlerinin düşmesinin ortaya çıkacak krizin temelini oluşturacağı kabul edilmektedir.

İkinci Nesil Kriz Modelleri (Kendi Kendini Doğrulayan Kriz Modelleri); Bu modeller, bir ülkedeki para ve maliye politikalarında dengesizlik bulunmaması halinde yani temel ekonomik veriler olumsuzluk göstermediği halde, ülkenin para biriminde yaşanan olumsuz hareketliliğin ekonomik krizlere yol açabileceğini göstermektedir. Bu modellerde krizlerin ortaya çıkması banka krizi veya döviz krizi olarak kendini göstermektedir. Özel sektörde ve özellikle bankacılık sektöründe karşılaşılan açıkların artmasıyla kredilerin geri dönüş oranının azalmasına neden olacağı ve bunun sonucu ortaya çıkan risk ortamında bankalardaki mevduat sahiplerinin paralarını çekmek istemesiyle birlikte banka krizi yaşanacağı açıklanmaktadır.

Üçüncü Nesil Kriz Modelleri; Krizin ülkeler arasında yayılmasının nedenini açıklamaya çalışan bu modeller finansal sektörler ve bankalar arasındaki ilişkilere dayanmaktadır. Bankacılık ve para krizlerinin birbirini tetikleyerek bir sektörde başlayan krizin diğer sektörü de etkilediği kabul edilmektedir.

2.2.3. Finansal Krizlerin Bulaşması İle İlgili Modeller

Bir ülkede ortaya çıkan bir finansal krizin diğer ülkelere ve bölgelere çok kısa süre içinde yayılması durumuna örnek olarak 1992 Avrupa, 1994 Meksika, 1997 Asya ve 2008 ABD krizleri gösterilmektedir.

Finansal krizlerin bulaşması modelleri (Özçelebi, 2018: 120)

Yayılma (Spillover) Yoluyla Bulaşma: Aralarında ekonomik ilişki olan ülkelerden birinde yaşanan bir kriz, diğer ülkelerde dış ticaretin azalması gibi bazı ekonomik sorunların yaşanmasına yol açmaktadır. Bir ülkede ortaya çıkan finansal bir krizin aralarında ticaret ilişkisi bulunan diğer ülkelere de yayılmasına sebep olacağı açıklanmaktadır.

Yalın Bulaşma: Bir ülkede ortaya çıkan ekonomik kriz diğer ülkelerin ekonomik verileri üzerinde olumsuz bir etki yaratmamış olduğu halde yatırımcıların diğer ülkelere de olumsuz etkilerin yaşanacağı varsayımına kapılmaları krizin diğer ülkelere de bulaşmasına yol açması yalın bulaşmadır.

Sürü Davranışı: Yatırımcıların yatırımlarını yönlendirme konusunda ekonomik göstergelere göre değil, kulaktan dolma bilgilerle hareket etmeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Risk ihtimali endişesi sürü davranışına yol açarak krizin yayılmasına neden olmaktadır.

2.2.4. Ampirik Kriz Modelleri

Dünyada finansal piyasalarda bir ülkede başlayan kriz ekonomik olarak küreselleşen dünyada diğer ülkelerin piyasalarını da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle finansal krizlerin önceden tahmin edilmesine yönelik modeller geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ortaya çıkan değişimlerin kriz göstergesi olabileceğine yönelik deneysel çalışmalar genel anlamda uyarı sistemi olarak açıklanmaktadır. Ekonomi literatüründe 19.yy.dan itibaren sürekli yaşanan krizlerin nedenlerini, birbirine benzeyen ve farklı taraflarını araştıran çalışmalarına bakıldığında çok fazla sayıda kriz teorisinin ortaya atıldığı görülmektedir. Kriz teorilerinin çok olması, kriz olgusunun anlaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Finansal krizlerin açıklanması konusunda I., II. ve III. Nesil modeller ve finansal krizlerin yayılması ile ilgili modeller birçok krizin açıklanmasında etkin rol oynamaktadır.

2.3. Konjonktür Teorileri

Dünyada yaşana sanayi devriminden sonra konjonktür dalgalanmalarına dair görüşler daha ziyade açıklanmaya başlamıştır ve özellikle de 1929 ekonomik krizinden sonra ekonomik krizlerle ilgili araştırmalarda önemli konular olarak açıklamalarda kullanılmaktadır.

Daha sonra 1980'li yıllardan itibaren dünyada başlatılan küreselleşme sistemi sürecinde yaşanan ekonomik krizlerin seyrini açıklamakta konjonktürel dalgalanmalar yoğun biçimde kullanılmıştır çünkü küreselleşme faaliyetleriyle birlikte ülkeler konjonktürel devrelerden geçerken nedenleri farklı olmakla birlikte krizlerle karşılaştıklarında konjonktürel teorilerle değişik ekonomi politikaları uygulayarak yeni stratejiler geliştirmişlerdir.

2.3.1. Konjonktürel Dalgalanma Türleri

Konjonktürel dalgalanmalar çeşitli biçimlerde görülmüştür (Kabadayı, 2013: 145-150);

Trend, konjonktürel dalgalanma türlerinden en fazla kullanılan bir terimdir ve genel eğilimi ifade etmektedir. Uzun yıllar devam eden sürekli hareketliliği açıklamakta kullanılır.

Konjonktür dalgalanmalar, hemen hemen ekonomik faaliyetlerin hepsinde karşılaşılan döngüsel dalgalanmalarla açıklanmaktadır.

Mevsimlik dalgalanmalar, mevsimlere bağlı olarak yaşanan olayların etkisi ile ortaya çıkan dalgalanmaları açıklamak için kullanılır.

Rastlantısal dalgalanmalar, normalin dışında ortaya çıkan bazı olayların etkisiyle ortaya çıkan dalgalanmalardır.

2.3.2. Konjonktürel Dalgalanma Teorileri

Konjonktürel dalgalanma teorileri üç başlıkta incelenmektedir (Kabadayı, 2013: 140);

Klasik Yaklaşım ve Keynesci Konjonktür Teorileri: Klasik teori serbest piyasa işleyişinin dengeli sonuçlar elde edilecek biçimde gelişmesinde nispi fiyatların arz ve talebi eşitlemek konusunda önemini vurgulamaktadır. Keynes ise ekonomik dalgalanmaları sadece olağandan sapmayı açıklamakta değil aynı zamanda piyasa yetersizliğinin var olabileceğini açıklamakta kullanmak gerektiğini kabul etmektedir. Keynes ayrıca karşılaşılan ekonomik

dalgalanmaların nedenini geleceğe dair beklentilerle açıklamaktadır. Örneğin piyasalar hakkında olumlu beklentiler olduğunda verimlilik devresi, olumsuz beklentiler arttığında ekonomik olarak durgunluk yaşanacağını ve bir kriz oluşabileceğini işaret etmektedir. Keynes böyle bir durumda ekonomide karşılaşılan durgunluk sürecinden çıkabilmek için genişlemeci para ve maliye politikaları uygulanması gerektiğini savunmaktadır.

Parasal Konjonktür Teorileri; Monetarist teorinin kurucusu Friedman, ekonomik dalgalanmaların kaynağında para arzındaki dalgalanmalar olduğunu açıklamaktadır. Bu teoriye göre, merkez bankasının para politikası eylemleri belirlemektedir ve parasal büyüme genişlemeye parasal büyümedeki azalma ise resesyona neden olmaktadır.

Yeni Klasik Konjonktür Teorileri; Yeni klasik yaklaşım, Keynes ve Monetarist iktisatçılardan farklı olarak konjonktürel dalgalanmaları rekabetçi dalgalanmalarla ve yeni denge teorileri ile açıklamaktadır.

Yeni Keynesci Konjonktür Teorileri; Bu model ekonomide uzun dönem ve eksik rekabet piyasaları üzerinde durarak ekonomik dalgalanmaları açıklamaktadır.

Politik Konjonktür Teorileri; Bu teoride politika ile ekonominin etkileşim içinde olduğu ve ekonominin politik kararlardan etkilenebileceği çünkü politik kararların ekonomik verileri etkileyerek aynı zamanda insanların kanaatlerini de etkilediği görüşleri kabul edilmektedir.

3. DÜNYA TARİHİNDEKİ ULUSLARARASI EKONOMİK KRİZLER

Ekonomik krizler, ortaya çıkış süreci veya etkileri bakımından incelendiğinde, birbirinden farklı özellikleri olduğu görülmektedir.

3.1. Büyük Finansal Krizlerin Özellikleri

Dünyada krizler bulunduğu zamana ve bölgesel koşullara göre hem farklı nedenlerle ortaya çıkmakta hem de etkileri farklı olmaktadır. Bu açıdan dünyada değişik tarihlerde karşılaşılan bazı krizler hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse;

- *1772 Kredi Krizi;* Londra'da bir bankanın batması ile birlikte Doğu Hindistan Kumpanyasına yatırım yapmış olan bütün kreditorlerin de batmasıyla sonuçlanan bir kredi krizidir. Londra'da "Neal, James, Fordyce and Down" bankasının ortaklarından A. Fordyce'in borçlarını ödeyemeyip Fransa'ya kaçması nedeniyle bankalara olan güvenini kaybeden insanlar paralarını hemen çekmek istediler ve İngiltere'de bankacılık sektörü krize girdi. Kısa bir süre içinde bu kriz başta İskoçya ve Hollanda olmak üzere Avrupa'daki birçok ülkeye ve Amerika'daki İngiliz kolonilerine yayılarak büyüdü (Ş. Cicioğlu, 2018: 31).
- *1873 Krizi;* İlk uluslararası düzeyde genişleyen ekonomik kriz olarak görülmektedir. 1871'de sona eren Fransa-Prusya savaşından sonra Almanya'nın kazanmış olduğu savaş tazminatının büyük kısmını altına çevirmesi ve Amerika başta olmak üzere birçok ülkede yapılan yatırımlarda kullanması sonucunda ve aynı zamanda endüstride yaşanan gelişme ile sermaye akışını artırmasıyla başlamıştır. 1873 yılında ise karşılaşılan üretim artışında ve kar oranlarında azalış eğilimi sonucu büyüyen kriz hem Almanya ve Avusturya ekonomilerini hem de Amerika, Almanya, Fransa ve Rusya gibi yatırımının olduğu diğer ülkeleri de krize sürüklemeye başlamıştır (Unay, 1978: 75).
- *Büyük Buhran (1929);* Avrupa'daki gelişmiş ülkelerde üretim Birinci Dünya Savaşı sonucu azalmış buna karşılık diğer ülkelerde üretim miktarı artmıştır ancak Avrupa'nın yeniden yapılanması tamamlandığında dünyada genel üretim miktarının artması uluslararası alanda fiyatların düşmesine neden olmuştur (Nere, 1980, s.45).

Fiyatların düşmesi ile üretimlerini durdurulması sonucu işsizliğin önemli boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (Kuyucuklu, 1982, s. 244). 1929 buhranı 24 Ekim tarihinde Wall Street borsasının çökmesi nedeniyle başlamıştır. İnsanların hisse senetlerini elden çıkarmak için oluşturduğu panik sonucu borsa iki yıl içinde borsa çok yüksek oranda değer kaybetmiştir (% 90) (Cengiz, 2008: 30).

- *Kara Pazartesi Krizi (1987)*; Dünyadaki borsalarda çok kısa bir zaman içinde çok büyük oranlarda değer kayıpları başlaması sonucunda bu kriz yaşanmıştır. Hong Kong borsasında başlayan kriz arada saat farkı olmasıyla birlikte bir hafta gibi kısa süre içinde tüm dünyaya yayılmıştır. Kara pazartesi ekonomik krizi, bir gün içinde dünyadaki borsaların en çok fazla değer kaybettiği bir gün olarak ekonomi tarihine geçmiştir.
- *Güneydoğu Asya Krizi (1997)*; Bilindiği gibi bazı Asya ülkeleri 1970'lerden itibaren önemli bir büyüme performansı göstermişlerdir. Doğu ve güneydoğu Asya ülkelerinin bu başarıları örnek olarak gösterilmiştir ve diğer gelişmekte olan ülkelere önerilmiştir. Ancak 1997 yılında önce Tayland'da başlayan ekonomik kriz, bu bölgedeki diğer ülkelere Endonezya, Güney Kore, Malezya, Filipinler, Singapur ve Hong Kong'a sıçramıştır. Öncelikle bu ülkelerdeki ulusal paranın dolar karşısında önemli düzeyde değer kaybetmiştir ve borsalar çökmüştür. Asya bölgesinde yaşanan bu kriz kısa sürede diğer ülkeleri de etkilemeye başlamıştır ve dünya küresel bir kriz riskiyle karşı karşıya gelmiştir. Birkaç ay içinde birçok ülke yıllarca geriye gitmiştir. Ekonomik ve politik istikrarsızlık önemli boyutlarda büyümüştür (H. Seyidoğlu, 2006: 181).
- *Küresel Ekonomik Kriz (2008)*; ABD' de 2007 yılının temmuz ayında finansal piyasalarda ortaya çıkan mortgage kredi sorunlarının yılsonuna kadar likidite krizine dönüşmesi ve 2008 yılında çok sayıda ülkelere yayılarak küresel krize dönüşmesi sonucunda dünya ekonomisinde olumsuz sonuçlara yol açmıştır. 1990'lı yıllarda küreselleşen dünya ekonomisi sisteminin iyice yaygınlaşmasıyla birlikte finansal piyasalarda yaşanan değişimler ve artan teknolojik olanaklar ile birlikte daha hızlı bilgiye ulaşılması çok fazla sayıda finansal ürünün gelişmesine yol açmıştır. Finansal işlemlerin tüm dünya coğrafyasında kolayca gerçekleştirilmesi sonucu A.B.D ekonomisinde başlayan bir kriz tüm dünyaya hızla yayılmıştır ve dünya ekonomik büyümesi gerilemiştir.

3.2. Dünyada Yaşanan En Büyük Krizlerin Karşılaştırılması

Dünyada baş gösteren ekonomik krizler ülkeler arasındaki finansal işlemlerin artmasıyla kısa sürede bölgesel bir mali kriz olmaktan çıkarak küresel çapta bir ekonomik kriz haline gelmektedir. Finansal sektörde başlayan krizler reel sektöre geçmekte, ülke ekonomileri arasındaki uluslararası ticari faaliyetlerin yoğunluğuna bağlı olarak diğer ülke ekonomilerine yansımaktadır ve bu nedenle küreselleşme sürecinde hemen hemen bütün dünya ülkelerini etkilemektedir. Dünya ilk büyük ekonomik krizi 1929 yılında ABD' de New York borsasının ani çöküşü ile yaşamıştır. Daha sonra 2008 yılında karşılaşılan mortgage krizi de dünyada yaşanan ikinci büyük krizdir. Bu iki krizin çıkış nedenleri, diğer ekonomilere yayılması ve sonuçları açısından bazı benzerlikler bulunmaktadır. ABD kaynaklı her iki krizin çıkış nedenleri arasında aşağıdaki gibi benzerlikler açıklanmaktadır (Durak, 2006: 10);

- ABD banka sisteminde bazı eksikleri olması,
- Uluslararası mali yapının gerektiği ölçüde düzeltilememiş olması,
- Gelişmiş ülkelerde bölgesel gelir dağılımı düzensizlikleri olması,
- ABD'nin dünya ekonomisini etkileyecek kadar önemli bir güce sahip olması,
- Krizi önlemek için gerekli kamu müdahalelerinin yapılamaması.

3.2.1. 1929 Büyük Buhran

ABD’ de Dow Jones – New York Borsası’nın Ekim 1929’ da durması ve borsada bazı büyük holdinglerin hisse senedi değerlerinin düşmesi sonucu ortaya çıkan panik havasından yabancı yatırımcıların kaygılanması ve ellerindeki hisse senetlerini satması Dow Jones Borsası’nın çökmesine yol açtı. Bu büyük borsanın çökmesi ile başlayan ve etkileri 10 yıl kadar süre ile dünyada devam eden büyük bir ekonomik bunalım yaşandı.

Büyük Buhran da denilen bu ekonomik krizin ortaya çıkmasının en önemli nedeninin Birinci Dünya Savaşı’nın ardından artan mali zorluklar olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ABD ekonomisinin; çok fazla sayıda işletmelerin holdinglerin iflas riskine tahammül edememesi, diğer ülkelere verdiği kredilerin geri alınamaması, bankalar tarafından ölçüsüzce verilen kredileri engelleyememesi, altın standartlarına bağlı kalınması ve para basılmasını reddetmesi ve Almanya’nın kazandığı tazminatını ödemek için vermeyi taahhüt ettiği nakit para yerine altın istemesi üzerine ortaya nakit para sıkıntısı çıkması gibi nedenler sıralanmaktadır.

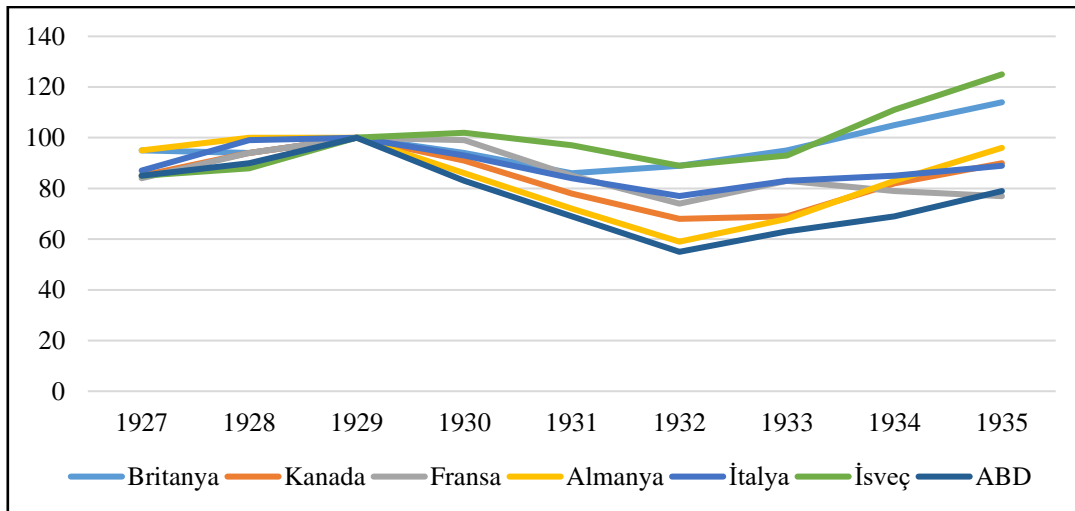
1929 krizi başta ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere çok sayıda ülkeyi etkilemiştir. Amerika’ da çok fazla miktarda para kaybı yaşandığı, yaklaşık 9000 bankanın iflas ettiği, çok fazla sayıda insanların işsiz kaldığı, yoksulluğa sürüklenen yüzbinlerce insanın tarımsal ürünler yetiştirerek geçimlerini sağlamaya çalıştığı veya parasızlık nedeniyle ihtiyaçlarını takas yoluyla karşılamaya çalıştığı çünkü insanların bu krizde maddi varlıklarıyla birlikte sosyal statülerini de kaybettikleri görülmüştür (Margo, 1993: 43). Büyük Buhranı başlatan balonlar uluslararası menkul kıymet işlemlerini zorlaştırmış, uluslararası borçlanma konusunda güçlükler başlamıştır.

Büyük Buhran’ da iki yıl içinde borsa %90 oranında değer kaybetmiştir. Kriz nedeniyle bankalar dışında inşaat faaliyetleri durmuş ve birçok sanayi işletmeleri iflas etmişti (Albertini,1990: 94). Krizden etkilenen ülkelerde tarım ürünlerinin fiyatlarında görülen azami düşüşler özellikle çiftçilikle geçinen kırsal bölgelerdeki nüfusu olumsuz etkilemiştir. Ayrıca madencilik alanı da krizin en çok etkilendiği sektörlerden biridir. (Radelet ve Sachs, 1998: 4).

1929 krizinden sonra sanayi üretim endeksi genel olarak düşüş göstermeye başlamıştır ve bu etkinin 1933 yılına kadar devam ettiği görülmektedir. Bu krizden en fazla etkilenen ülke olan ABD’ de 1928 yılında 90 olan endeksin 1932 yılında 55’e düşmesi dikkati çekmektedir.

Aşağıdaki grafikte 1929 Büyük Buhran sonrası toplam sanayi üretim endeksi (1929=100) değişimleri gösterilmektedir (Parker, 2010: 12).

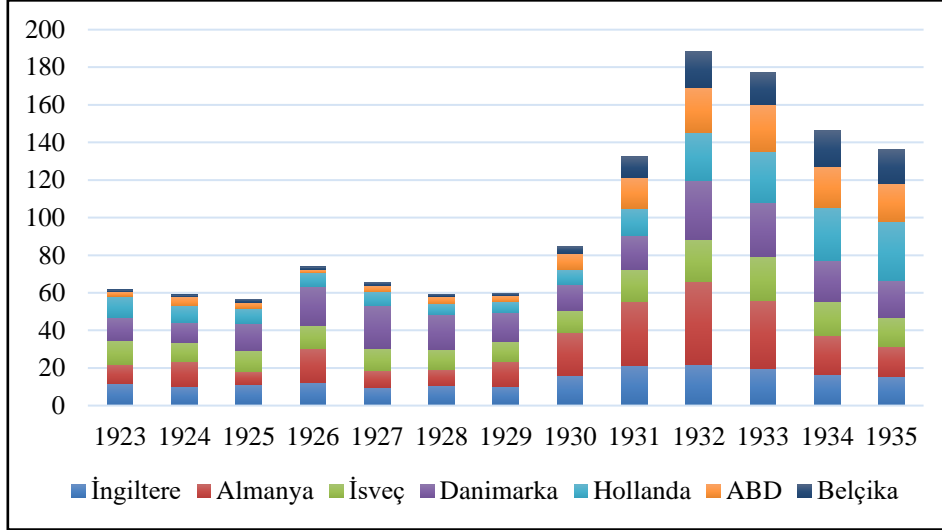
Grafik 1. 1929 Büyük Buhran Sonrası Dünyada Sanayi Üretim Endeksi

Kaynak: R. Parker, An Overview of the Great Depression, 2010, s: 12.

Kapanan işletmeler arttıkça işsiz kalan insanların 1930 yılında % 11 olduğu ve bu oranın 1932’ de % 27’ e yükseldiği görülmektedir. 1929 buhranından sonra sosyal alanda olumsuzluklar artmış, iflas eden yüksek gelirli insanların intiharlarında artışlar ve düşük gelirli kesimde işsizlik nedeniyle artan yoksulluk nedeniyle ölümlerde artışlar yaşanmıştır. Çünkü bankaların ve holdinglerin iflası sonucunda GSYİH üçte bir oranında azalmıştır. Bu buhran dünyada en çok endüstri ve sanayi alanında gelişmiş olan ülkeleri etkileyerek büyük bir işsizler ordusu yaratmıştır. Aşağıdaki grafikte 1929 krizinden altı yıl önce ve altı yıl sonra işsizlik oranları gösterilmektedir (Galenson ve Zellner, 1957: 455)

Grafik 2. 1929 Krizi Önce ve Sonraki Yıllarda İşsizlik Oranları (%)

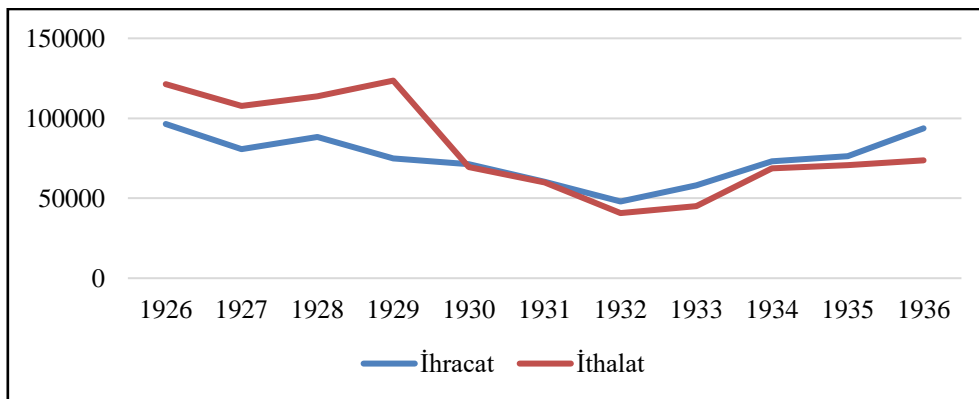

Kaynak: Galenson ve Zellner, 1957, s: 455

ABD’ de yaşanan kriz sonucu işsizlik oranlarının 1929 ve 1935 yılları arasında yükseldiği gösterilmektedir ve bu oranın 1932 yılında % 24,1 ve 1933 yılında % 25,2 oranlarına ulaştığı görülmektedir (Galbraith, 1989: 206).

Kriz sürecinde uluslararası ticaret faaliyetlerinde ortaya çıkan daralma Türkiye’yi de etkilemiştir ve dış ticaretin azalmasıyla sonuçlanmıştır. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi kriz nedeniyle başlayan düşüş eğilimi 1932 yılına kadar devam etmiştir (TÜİK, 1923-2006: 432).

Grafik 3. 1929 Ekonomik Krizi’nde Türkiye İthalat ve İhracatı

Kaynak: TÜİK, Türkiye’nin İthalat ve İhracatı 1923-2006 Verileri

1929 dünya ekonomik krizi 1930’lu yıllar boyunca devam etmiş farklı ülkelerde farklı tarihlerde sona ermiştir.

Bir ekonomik krizin uluslararası yansımalarını açıklamak için krizin ortaya çıktığı yıllarda dünya toplumlarının ekonomik düzenlerinin önemi büyüktür. Çünkü yüzyıllar önce dünyadaki toplumlar tarımla geçindikleri için dünya çapında etkili olabilecek bir ekonomik krizin ortaya çıkması mümkün olmamaktaydı ve toplumlar sadece tarıma bağlı olarak geçindikleri için sanayi ve üretim araçları bulunmamaktaydı.

Sanayi Devrimi ile birlikte dünyada tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilmiştir ve o dönemde ekonomik anlayış klasik iktisattır. Adam Smith gibi klasik iktisatçılar, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” görüşünü savunarak ekonomiye müdahale edilirse kendisini düzenleme mekanizmasının bozulacağına inanıyorlardı. Ancak sanayi devrimi ile birlikte sayısı hızla artan fabrikalarda toplu üretime geçilmiştir ve fabrikalar üretebildiği kadar mal üretmeye başlamıştır. Ancak fabrikaların aşırı üretim yapması sonucunda stokların birikmesi, dolayısıyla fiyatların düşmesi gibi sorunlar nedeniyle üretim azalmaya başlamıştır. Bu durum fabrikaların iflas etmesi ve buna bağlı olarak işsizliğin artması ile sonuçlanmıştır. 1929 ekonomik krizinin asıl nedeni aşırı üretim ve yetersiz talep nedeniyle fiyatların düşmesi sonucu üretimin azaltılmasıdır. 1929 krizi dünya çapında etkili olan ilk kriz olma özelliği taşımaktadır ve sanayi sektörünün krize girmesi sonucu finansal sektörde de kriz ortaya çıkmıştır. İflas eden fabrikalara ait hisse senetleri borsada değer kaybetmiştir çünkü sanayi ve finansal piyasalar birbirleri ile bağlantılıdır ve sanayide elde edilen gelirler finansal piyasalardaki ödemelerin kaynağını oluşturmaktadır. 1929 krizinde genel arz ve talep kanunları çerçevesinde arz ve talep dengesinin ani ve şiddetli bir şekilde bozulmuş olması uluslararası bir ekonomik krize yol açmıştır. Bu kriz, uluslararası finansal faaliyetlerin yaygınlığı düzeyinde yansımalar oluşturmuştur.

3.2.2. 2008 Küresel Kriz Ve Dünyada Etkileri

2008 küresel ekonomi krizi, ana akım makro iktisat teorileri ile değil sadece ana akım Keynesçi genişletici maliye ve para politikası görüşleri ile açıklanmakta, post Keynesci konjonktür teorileri ile değerlendirilmektedir. 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik krizin oluşmasının ve yayılmasının anlaşılması için o dönemde dünyadaki ekonomik ve toplumsal yapının özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Küreselleşen dünya ekonomisi sürecinde gelişmiş ülkeler sanayi toplumu olduğu gibi aynı zamanda AB ülkeleri ve ABD toplumları bilgi toplumu olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle ABD’ de ortaya çıkan ve kısa sürede büyüyerek küreselleşen bir finansal kriz ABD’nin bağlantılı olduğu diğer toplumları ve aynı piyasaları kullanan tüm ülkeleri de olumsuz etkilemiştir.

Küresel krizin temel nedeni olarak yanlış yönetilmiş krediler sonucu bankaların davranışları olduğu açıklanmaktadır. Bu konuda Stiglitz tarafından; “Tam bilgi, tam rekabet ve mükemmel piyasalar gibi gerçekçi olmayan ekonomik modellere dayanan muhafazakar ideolojinin (klasik yaklaşım), gevşek kamu düzenlemelerini tetiklediği ve aynı zamanda finans sektörü tarafından seçim kampanyası için yapılan mali desteğin de politik kararların gevşek düzenlemeler yapılmasına yol açtığı” ifade edilmektedir (Stiglitz, 2009b: 32). Tüm dünyaya yayılan kriz özellikle gelişmiş ülkeleri etkilemiştir ve başta Portekiz, İzlanda, Yunanistan ve İspanya olmak üzere birçok ülke krize girmiştir. Dünya ekonomisinde meydana gelen değişimler, Tablo 1’de 2005 ve 2009 yılları arasında değerlendirilmekte, 2008 yılından sonra dünya genelinde ve özellikle gelişmiş ülkelerde üretim artış hızında yaşanan düşüşler gösterilmektedir (IMF, WEO, 2010).

Tablo 1- Dünya Ekonomisinde Üretimin Artış Hızı (%)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009
Dünya Üretimi	4,4	5,1	5,0	3,0	3,0
Gelişmiş Ülkeler	2,6	3,0	2,6	0,6	0,5
ABD	3,1	2,8	2,0	0,4	0,1
Euro Alanı	1,6	2,8	2,6	0,7	0,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	7,1	7,9	8,0	6,0	6,1
Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri	9,0	9,9	10,0	7,6	7,7
Çin	10,4	11,6	11,9	9,0	9,3
Latin Amerika Ülkeleri	4,6	5,5	5,6	4,2	3,2
Geçiş Süreci Ülkeleri	6,5	8,2	8,6	5,4	5,7

Kaynak: IMF 2010

Tablo 1’de görüldüğü gibi; 2005 yılında dünya üretimi hızı petrol fiyatlarının artması nedeniyle %4,4 oranında büyümüş, 2006 yılında ise düşük bir artış oranıyla yükselmiştir. Ancak 2007 yılından itibaren düşme eğilimi başlamıştır ve 2009 yılında %3’e düşmüştür. Dünya ekonomisinde üretim artış hızınınin küçülmesinin en önemli nedeni olarak ABD emlak piyasasında 2007 yılında ortaya çıkan Mortgage krizi gösterilmektedir. Gelişmiş ekonomilerdeki üretimin artış hızı ise dünya ortalamasına kıyasla çok daha düşük düzeylerde. Bu ekonomilerde büyüme hızı 2005 yılında % 2,6 oranında iken 2007 yılından itibaren küçülmeye başlamıştır ve 2009 yılında % 0,5’ e düşmüştür. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinden Çin ve Hindistan gibi Asya ülkelerinin ekonomisi 2005 ve 2009 yılları arasında dünyada üretim artış hızı en fazla büyüyen ekonomiler olmuştur.

Tablo 2’ de bazı ülkelerin 2008 yılında aylar itibariyle istihdam oranları verilmekte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde istihdam ve işsizlik alanlarında meydana gelen değişim ortaya konulmaktadır (ILO, 2009a: 3)

Tablo 2. Dünyada İstihdam (Geçen Yıla Göre % Değişme)

Bölge	2008					2009			
	Nisan	Haziran	Ağustos	Ekim	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan
GÜ	0,4	0,3	-0,3	-0,6	0,1	-1,1	-1,4	-1,8	-3,7
GOÜ	3,1	2,2	2,6	2,6	1,8	1,9	1,4	0,9	0,2
Dünya	2,7	1,9	2,1	2,1	1,6	1,4	0,9	0,5	-0,4

Kaynak: ILO, 2009a, s: 3

Küresel kriz sonucu dünyada tüketimin azalmış, dış ticaret miktarları düşmüş, ülkelerin milli gelirleri azalmaya başlamıştır. Bu da şirketlerin üretimlerinin azalmasına, küçülmelerine, gelirlerinin azalmasına neden olmuştur ve bütün dünya ülkelerinde işçi çıkarmaları artmaya başlayınca işsizlik büyümüştür.

2008 yılı içinde bir önceki yılın aynı dönemine göre istihdam azalmaya başlamıştır ve özellikle gelişmiş ülkelerde istihdam oranı eksi değerlerdedir. Gelişmekte olan ülkelerde de aynı sürede azalma eğilimi görülmekle birlikte hem eksi değerlere düşülmemiş hem de düşme oranları daha düşük düzeylerde gerçekleşmiştir.

Krizin etkilerinin daha ziyade gelişmiş ülkelerde kendisini gösterdiği anlaşılmaktadır. Küresel ekonomik kriz Türkiye’nin istihdam ve işsizlik düzeylerini de etkilemiştir. Dünya ekonomisinde uluslararası faaliyetlerin azalması ve talebin düşmesi gibi sonuçlar Türkiye’deki üretim faaliyetlerini durgunlaştırmıştır ve bu nedenle bazı kuruluşlar tarafından işçi çıkarılmasına neden olmuştur.

1929 Ekonomik Krizi'yle karşılaştırıldığında, 2008 Küresel Ekonomik Kriz'in daha etkili olduğu söylenebilir çünkü, küreselleşme daha yaygındır ve 1929 krizine göre daha uzun süre ve daha fazla olumsuz etkileri olduğu düşünülmektedir. 2008 krizinin etkileri (A. Yavuz, 2008: 13-14);

- Bu kriz ile birlikte ortaya büyük bir güven sorunu çıkmıştır. Dünya ekonomisinde hem insanlara güven kalmamış, hem de finansal piyasalara güven kaybolmuştur.
- Kriz yaşanması sonucunda insanların tüketmemeye başlamaları talebi de olumsuz etkileyince fiyatlarda genel bir düşüş yaşanmıştır.
- Krizden dolayı ülkelerin etkilenme düzeyi farklı olmuştur. Gelişmiş ülkelerin dünya ekonomisine uyum ve katılımları daha yüksek düzeyde olduğu için gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelere göre daha fazla etkilenmiştir. Az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin dünya ekonomisine katılımları en düşük düzeyde olması nedeniyle en az etkilenen ülkelerdir.
- Kriz sürecinde dünya ticaretinin azalması nedeniyle ihracatı ithalatından fazla olan ülke ekonomilerinde olumsuzluklar artmıştır ve bu süreçten daha fazla zarar görmektedirler.
- Krizin önemli bir etkisi de, dünya ekonomisinde milli gelir seviyesinin düşmesidir. Bunun birinci nedeni ise ABD milli gelirinin 60 trilyon \$' dan yaklaşık üçte iki seviyesinde gerilemesi ve 40 trilyon \$' a düşmesidir.

Bu durumda krizin olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla acil olarak alınması gereken önlemler; ekonomide güven ortamının sağlanması ve beklentilerin olumlu hale getirilmesidir. Euro bölgesinde ekonomik krizin etkileri değerlendirildiğinde, bazı ülkelerde büyüme hızı bölge ortalamasının üzerinde gerçekleşirken (İspanya ve Almanya), bazı ülkelerinde büyüme hızı bölge ortalamasının altında (İtalya ve İngiltere) gerçekleşmektedir.

İşsizlik artışı ise Fransa ve İspanya'da Avrupa Birliği ortalamasının üstündedir. İngiltere'de işsizlik artmıştır.

Enflasyon bölge ortalamasında önceki yıllara göre artmıştır ve İtalya, İspanya ve İngiltere'de bölge ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir.

Tablo 3. EURO Bölgesinde Krizin Etkileri

KRİZİN ETKİ ALANLARI	2006	2007	2008
ENFLASYON (Tüketici Fiyatları) (%)			
Euro Bölgesi	2.2	2.1	3.3
Almanya	1.8	2.3	2.8
Fransa	1.9	1.6	3.2
İtalya	2.2	2.0	3.5
İspanya	3.6	2.8	4.1
İngiltere	2.3	2.3	3.6
Türkiye	9.3	8.8	10.4
BÜYÜME (GSYH) (%)			
Euro Bölgesi	2.9	2.6	0.8
Almanya	3.0	2.5	1.3
Fransa	2.2	2.2	0.8
İtalya	2.0	1.6	-1.0
İspanya	3.9	3.7	1.2
İngiltere	2.8	3.0	0.7
Türkiye	6.9	4.7	1.1
İŞSİZLİK (%)			
Euro Bölgesi	8.3	7.4	7.5
Almanya	9.8	8.4	7.3
Fransa	9.2	8.3	7.7
İtalya	6.8	6.1	6.9
İspanya	8.5	8.3	11.3
İngiltere	5.4	5.3	5.6
Türkiye	9.9	9.9	10.3

Kaynak: OECD Economic Outlook November 2009.

3.3. Küresel Ekonomik Krizlerden Korunma Uygulamaları

Kriz sürecinde yaşanan olumsuz gelişmelere karşı acil olarak bazı önlemler alınmıştır (Şekil 3), ancak bu önlemler piyasaların düzeltilmesi ve duyulan güvenin yeniden sağlanması için yeterli olmadığı için ülkelerin daha kapsamlı önlemler alması gerektiği görülmüştür.

54

Şekil 3. Küresel Krizden Korunmak İçin Alınan Önlemler

ABD tarafından öncelikle krize neden olan konut kredilerine ait aktifler satın alınmıştır. Daha sonra kriz nedeniyle zor duruma düşen ve nakit sıkıntısı çekilen bankalara sermaye desteği yapılmıştır. Krizden etkilenen başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere diğer ülkeler tarafından bu krize karşı alınan önlem paketleri açıklanmıştır. En düşük miktarlarda önlem harcamaları ise İtalya (40 milyar Euro) ve Rusya (86 milyar \$) tarafından açıklanmıştır. Uygulanan toplam önlem paketlerinin maliyeti ve bu tutarın ülkelerin GSYH'nin yüzdeleri 2009 yılının şubat ayı itibarıyla aşağıdaki gibidir (Erdönmez, 2009: 90);

Tablo 4. Dünyada Kriz Önlem Paketlerinin Maliyetleri (Şubat 2009)

Ülkeler	Sermaye Enjeksiyonu	Garantiler	Toplam Önlem Paketi Tutarı	GSYH %
ABD	250 milyar \$		700 milyar \$ + 787 milyar \$	10,1
Almanya	70 milyar Euro	412 milyar Euro	492 milyar Euro	19,8
Fransa	40 milyar Euro	320 milyar Euro	360 milyar Euro	19,0
İtalya			40 milyar Euro	2,6
İngiltere	50 milyar Euro	250 bin Sterlin	400 milyar Sterlin	28,6
Yunanistan		15 milyar Euro	28 milyar Euro	11,2
İrlanda		450 milyar Euro	450 milyar \$	235,7
İsveç	206 milyar \$	200 milyar \$	206 milyar \$	50,5
Japonya			632 milyar \$	14,1
Rusya		50 milyar \$	86 milyar \$	6,6
Çin			586 milyar \$	18,2

Kaynak: P. A. Erdönmez, 2009, Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi s: 90

Genel olarak ülkeler tarafından açıklanan önlemler öncelikle sıkıntıda olan bankaların yeniden yapılandırılması ve finansal araçların düzenlenmesi amaçlıdır. Aynı zamanda makroekonomik istikrar politikaları uygulanmış ve merkez bankaları para politikası araçları kapsamında faiz oranı değişiklikleri ve döviz kuru müdahalesi yapmıştır. Dünyada krize karşı alınan önlem paketleri arasında en yüksek harcamanın ABD tarafından yapıldığı, sadece bankalara yapılan sermaye desteğinin 250 milyar \$ olduğu görülmektedir. Bu tutarın ülkenin GSYH'nin yüzde oranı %10' dur. Oysa Avrupa Birliği ülkeleri tarafından açıklanan bu önlemlerin maliyetleri başta İrlanda (%236), İsveç (%50) ve İngiltere % 29) olmak üzere hemen hepsinde bu oranın çok daha yüksek olduğu üzerinde olmaktadır. En fazla Japonya (632 milyar\$) ve Çin (586 milyar\$) tarafından yapılan harcamalar olduğu anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ

Finansal piyasaların küreselleşmesi ile birlikte serbest ticaret olanaklarının artması sonucu dünyadaki çok fazla sayıda ülkelerin piyasalarının birbirleri üzerindeki etkileşimin artması, hem önceki yıllara nazaran daha yüksek getiri sağlanmasına hem de ortaya çıkması muhtemel daha yüksek risklerin paylaşılması gibi olağanüstü kriz yansımalarına yol açmıştır. Aynı zamanda, karşılaşılabilecek krizlerden korunma maliyetlerinin çok daha yüksek olması ve kriz etkilerinin daha uzun süre devam etmesi nedenleriyle artık herhangi bir ülkenin piyasalarında bir ekonomik kriz yaşanması ihtimalinin ve bu krizin bağlantılı olan ülkelere yansımalarının önceden tahmin edilmesi açısından kriz nedenlerinin belirlenmesi oldukça önem kazanmıştır. Bu konuda elde edilen verilerin analizlerinden elde edilen sonuçların değişimlerinin takip edilmesi de tam olarak açıklayıcı olmasa da veya çok sınırlı belirtiler alınmış olsa da daha önce yaşanan Asya krizi örneğinde olduğu gibi ekonomik krizlerin tahmin edilmesinde yararlı olabilmektedir. Krizlerin önceden tahmin edilmesinde tercih edilmesi gereken ekonomik göstergelerin belirlenmesinde daha ziyade krizlerin nedenleri ile ilgili olarak açıklanan görüşlerden hareket edildiği görülmektedir. Çalışma kapsamında krizlerin ortaya çıkış nedenleri, etkilerinin boyutu, kriz teorileri ve konjonktürel dalgalanmalar ile ilgili genel

bilgiler verilirken aslında dünyada yaşanan krizlerin doğru değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu konuda 1929 ve 2008 krizlerinin karşılaştırılması da dünyadaki ekonomik sistemlerin etkinliğini göstermeyi hedeflemektedir. Çünkü günümüzde krizler küreselleşirken ekonomistlerin geliştirdiği standart modellerin yeterli olmadığı veya sadece ülkelerin kendi politikalarına uygun ortak çareler üretilmekte olduğu ancak ortaya olağanüstü zamanları içeren bir kriz modeli çıktığında krizlere karşı olağanüstü tedbirler alınması gerektiği anlaşılmaktadır.

1929 büyük buhran ve 2008 küresel krizi karşılaştırılmasında, 2007 yılında ABD’de başlayan finansal krizin çok kısa bir süre içinde önce Avrupa ülkelerine daha sonra da dünyaya yayıldığı ve hem büyüklüğü hem de etkileri açısından 1929 ekonomik buhranından çok daha büyük bir küresel krize dönüştüğü görülmektedir. 1929 yılında yaşanan büyük Buhran hem klasik Say Kanunu’nu geçersiz kılmıştır hem de Keynesci teori olarak ana akım makro iktisadın ilk konjonktür teorisi şekillendirilmiştir. Böylece maliye politikasının 1929 Dünya Krizi’ni önlemekte etkin olması, makro iktisat teorisinde Keynesci dönemi yaratılmıştır. Diğer taraftan 2008 küresel krizi açıklamak konusunda ana akım konjonktür teorileri yeterli olamamıştır ancak ana akım Keynesci yaklaşım önerdiği mali politikalarla krize karşı izlenecek yol olmuştur. 2008 küresel krizi tamamen finansal sistemden kaynaklanma özelliklerini taşımaktadır ve ana akım konjonktür teorileri krizin nedenlerini açıklayamamaktadır ancak küreselleşen krizi önlemek için Keynesci toplam talep politikalarından maliye politikaları küresel yaygınlıkta uygulanmıştır. 2008 krizinde de finansal piyasaların geleceğinin olumsuz olarak algılandığı bir ortamda önce yatırımların durgunlaşması sonra da üretimin azalmasının ardından istihdam ve milli gelir düzeylerinde azalma yaşanması konjonktürel durgunluğa yol açmıştır ve sonra da kriz ortaya çıkmıştır. Krize karşı alınacak önlemler olarak genişletici maliye politikaları uygun görülmüştür. Sonuç olarak hem 1929 hem de 2008 krizleri döneminde ana akım makro teorisinin konjonktür dalgaları ve krizlerle ilgili olarak belirlediği genel sonuç Keynesci toplam talep politikalarına başvurulması olarak açıklanmaktadır.

Son yüzyılda gelişmiş ülkeler arasındaki finansal işlemlerin yoğun olması ve dünya ekonomik düzeninin küresel anlamda gelişmesi doğal olarak ülkeleri ekonomik açıdan birbirlerine bağlı bir hale getirmiştir. Bu nedenle bir ülkede ortaya çıkan ekonomik kriz, başta bu ülke ile ticareti en fazla olan ülkeler olmak üzere diğer tüm ülkeleri de az çok etkilemektedir. Kriz özellikle dünya ekonomisindeki faaliyetlerinden en çok fayda sağlamakta olan bir ülkede ortaya çıktı ise yansımaları çok daha fazla olmaktadır. Küreselleşme nedeniyle daha şiddetli gelişen ve yansımaları dünya çapında oluşan 2008 krizinden sonra bu krizlerin çıkış nedenleri ve oluşacak krizi engellemeye yönelik önlemlerin belirlenmesi hakkında ülkelerin etkilenme sürecine ve yaşanan olumsuzlukların düzeyine bağlı olarak çeşitli görüşler açıklanmaktadır. Ülkeler tarafından krizin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik önlemlerin ve yaşanan sonuçlar arasındaki farklılıkların aslında genel olarak ülkelerin ekonomik gücü ile bağlantılı olacağı öngörülmektedir. Böylece küreselleşme ile birlikte ortaya çıkacak ekonomik krizler hakkında bu süreçte gelişmiş ülkelerce daha fazla olumsuz etkilerle karşılaşılmış olması nedeniyle sonuç olarak olağanüstü zamanlarda yani küreselleşme çağında alınacak kararların da olağanüstü düzeyde yani küresel boyutta düzenlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALBERTINI, J. M. (1990), *Ekonomik Sistemler (Uygulamada Kapitalizm ve Sosyalizm)*, Çev. C. UNAY, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- CENGİZ, A. (2008), *1929 Krizinin İstanbul'a Etkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CİCİOĞLU, Ş. ve YILDIZ, A. (2018), Lale Krizinden Günümüze Ekonomik Krizler: Temel Yaklaşımlar ve Ortak Özellikler, *Journal of International Management and Social Researches (Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, ISSN:2148-1415 5(9): 25-38.
- ERDÖNMEZ, P. A. (2009), Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi, *Bankacılar Dergisi*, 68.
- FISHER, I. (1933), *The Debt-Deflation Theory Of Great Depressions*, in *Boomsand Depressions – Some First Principles*. Newyork Adelphi Company Publishers. 1-21
- GALBRAITH, J. K. (1989), *Kuşku Çağı*, 2.Baskı, R. AŞÇIOĞLU ve N. HİMMETOĞLU (Çev.), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- GALENSON ve ZELLNER. (1957) <http://www.encyclopedia.com/> s: 455, (Erişim Tarihi: 27.02.2012).
- GOUVERNEOUR, J. (2007). *Kapitalist Ekonominin Temelleri - Çağdaş Kapitalizmin Marksist Ekonomik Tahliline Giriş*. Çev.: F. BAŞKAYA, Ankara: İmge Kitabevi.
- ILO, (2009), s.3, <http://www.ilo.org/> (Erişim Tarihi: 30.09.2019).
- IMF, World Economic Outlook. (2008), 04-10. 2008, <http://www.imf.org/> (Erişim Tarihi: 25.07.2019).
- KABADAYI, B. (2013), *Konjonktür Dalgalanmaları ve Ekonomik Krizler Perspektifinde Dünya Ekonomileri ve Türkiye: Uygulama ve Analiz*, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- KARABULUT, G. (2002), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, İstanbul: Der. Yayınları.
- KAYKUSUZ, M. (2016), *İktisadi Kriz Teorileri*. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- KİBRİTÇİOĞLU, A. (2001), Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 41 (Eylül-Ekim).
- KUNT, A. D. and DETRAGIACHE, E. (1998), The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries, *IMF Staff Papers*, 45(1): 81-109.
- KUYUCUKLU, N. (1982), *İktisadi Olaylar Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2902, İstanbul.
- MISHKIN, F. S. (2001), Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries, *NBER Working Paper Series*, 8087, January, Cambridge.
- MINSKY, H. P.(1992), The Financial Instability Hypothesis. *New-York: The Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper No. 282*. http://digitalcommons.bard.edu/hm_archive/282/ (Erişim Tarihi: 17.06.2019).
- MISHKIN, F. S. (1999). Lessons From The Asian Crises, *Journal International Money and Finance*. NBER Working Paper Series, Cambridge, MA 02138, USA. <http://pascal.iseg.utl.pt/~aafonso/eif/pdf/257.pdf> (Erişim Tarihi: 17.06.2019).

- NERE, J. (1980), *1929 Krizi*, Çeviren: N. TOPRAK, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 134.
- OECD Economic Outlook November (2009), Eurostat 2009, <http://www.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 17.06.2019)
- ÖZÇELEBİ, O. (2018), *Finansal Kriz Modelleri – Teknoloji, Dış Ticaret, Kredi Piyasası, Risk Primi Şokları*. İstanbul: Der Yayınları.
- PARKER, R., (2010), *An Overview of the Great Depression*, <http://eh.net/encyclopedia/article/parker.depressionn> , (Erişim Tarihi: 12.11.2019).
- RADELET, S. and S. J. D., (1998). The East Asian Financial Crisis: Diagnosis, Remedies, Prospects. Brookings Papers on Economic Activity, *Economic Studies Program*, The Brookings Institution, vol. 29 (1998-1): 1-90.
- STIGLITZ, E. J., (2009b). The Anatomy of a Murder: Who Killed American Economy?, *Critical Review*, 21 (2-3).
- SWEEZY, P. (2007). *Kapitalist Gelişme Teorisi*. Çev: G. AKALIN, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- TÜİK, İstatistik Göstergeler, 1923- 2006, s. 432 <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 17.06.2019)
- UNAY, C. (1978), *Ekonomik Konjonktür*. Ankara: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No:31.
- YAVUZ, A. (2008), Küresel Krizin İstihdama Etkisi. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 13-14.